

Gaziantep ilinin İslâhiye İlçesinin 10 km. kadar doğusunda bulunan Tilmen Höyüğünde (res. 1) Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünün ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinin iştirakiyle Türk Tarih Kurumu adına 1959 yılından beri yapılmakta olan kazıların dördüncü dönem çalışmalarına, bu yıl Prof. Dr. U Bahadır Alkım'ın başkanlığı altında Mühendis Topoğraf Ferit Koper, Handan Alkim, Asistan Refik Duru, Foto uzmanı Aziz Albek, desinatör Âkif Dağ ve stajiyer Halûk Abbasoğlu'ndan mürekkep bir kurul tarafından 30 Haziran - 12 Eylül 1962 tarihlerinde devam edildi.

1962 Tilmen Hüyük kazılarını üç ayrımda özetlemek mümkündür: II. kat sarayında geliştirilen kazı, saray avlusunda yapılan sondaj ve II. kat mezarındaki tamamlayıcı araştırmalar.

I. Saraydaki kazı:

a) *Mimari safhalar*: İkinci ve üçüncü dönem (1960-1961) çalışmalarında temizlenen kısımlar da dahil olmak üzere, sarayın açılan daireleri 43, 50 x 60 m. lik bir alanı kaplamaktadır (Res. 2). Tamamlayıcı mimarî çalışmalar, Tilmen Hüyüğünün II. katındaki bu sarayın -yeniden eskiye doğru- üç safha geçirdiğini göstermektedir: II a, II b ve II c (Res. 3-8).

1. Sarayın II a safhasının, II b'nin yıkıntıları üzerine ve zaman zaman II b'nin duvarları aynen kullanılarak, bazen de II b'nin duvarları temel itihaz edilerek inşa edilmiştir.

2. II b safhası, II c'nin malzemesinden faydalanılarak ve bazı kesimlerde II c' nin plânını değiştirme suretiyle yapılmıştır.

3. II c safhasına gelince: Tilmen'nin anıtsal sarayının bu evrenine ait plânı (Res.2) dikdörtgen şeklinde doğu-batı istikametinde

gelişmekte ve Tell Açana (=Alalah)'ın VII. katında meydana çıkarılmış olan (M. Ö. XVIII. yüzyıl) kralî saraya ilgi çekecek derecede bir benzerlik göstermektedir.

Bazı kesimlerinde 2 m. ,bazı kesimlerinde ise sadece 0, 50-0, 75 m. kalınlığındaki bir yangın ve yıkıntı molozu içinde tesbit edebildiğimiz bu üç yapı safhasının tarihlendirilmesi için, meydana çıkan küçük buluntular, keramik çeşidi, - üzerinde bir çivi yazısı lejandını havi - bir bulla ve mimarî teknik ip uçları vermektedir. Buradaki kısa raporun dışına taşıdığı için. ayrıntılı açıklamaları bir tarafa bırakarak, üçü de M. Ö. II. binyılı içinde yer alan bu safhaların özel tarihlerini aşağıda gösterildiği şekilde sıralamak mümkündür. II a : M. Ö. XIV. - XIII. yüzyıl; II b. M. Ö. XVI. -XV. yüzyıl; II c: M. Ö. XVIII-XVII. yüzyıl.

b) *İlk yazılı vesika*: Sarayda elde edilen küçük buluntular arasında çivi yazısı lejandlı bir bulla Tilmen Hüyüğün ilk yazılı vesikasını teşkil etmektedir. Bulla (Res.10), II b'nin II c üzerine atılan ve bir evvelki devir malzemesinden faydalanılarak karılan temel duvarının harcı içinde bulunmuştur. (Res.9); bu duruma göre II c safhasına ait olduğu anlaşılmaktadır. 2,5 cm. uzunluğunda ve en geniş yerinde 1,5 cm. eninde ve 3-8 mm. kalınlığında olan bu bullanın rengi yangın etkisi altında siyahımtarak gri bir renk almıştır. Düzensiz bir dikdörtgen prizması biçiminde olup hamur halinde iken iki parmak arasında sıkıştırılmak neticesinde iki dar ucu incelmıştır; dar uçlarından biri üzerinde yarısı kopmuş bir delik mevcuttur. Bullanın dört yüzeyinde de muhtelif sahneler, gürlere veya şekiller görülmekte ve geniş yüzeylerden biri üzerinde ise üç çivi yazısı işaretinden mürekkep bir lejand bulunmaktadır.

Mühür baskısının kompozisyonu: Esas sahneyi, bir elinde sistron (çalpara) tutan tanrısal bir fügür, onun karşısında dua jestinde bir şahıs ve ikisinin altında kısa ve münferit bir örgü bandı (guilloche) teşkil etmektedir. Tanrısal fügürün arkasında üst üste iki sıra. Üst sırada: kuyruğu yukarı kalkık, hareket halinde, spiral saç kıvrımlı bir arslan sfenksi, sfenksin hizasında bir hayvanı parçalayan bir arslan. Alt sırada: Örgü bandının hemen sağında, cephesi sağa dönük bir insan figürü ve onun karşısında aynı hizada cephesi bu figüre bakan ve bir geyiğin üzerine atılan bir arslan. Mührün uslubu, bulunmuş olduğu arkeolojik tabakaya uymaktadır (M.Ö. XVIII. yüzyıl).

Bulla üzerindeki lejandı *Ib-la-du* (= *Ibladu*) suretinde okumaktayız. Bulla ıslak iken evvelâ silindir mühür bu yüzeyde gezdirilerek basılmış ve onun üzerine de çivi yazısı şekilleri yazılmıştır. Nitekim çivi yazısı işaretlerinin altında ve üstünde mührü ait şekil izleri seçilmektedir. *Ibladu* bir yer adı olan *Ibla*'dan teşkil edilmiş olup benzerlerine bu devirde sık sık raslanır. Meselâ Alalah menşeli bir tablette görüldüğü üzere *Dunipadu* gibi. Lejandaki çivi yazısı, bir taraftan Mari devrinin, bir taraftan da Alalah VII çağının işaret biçimlerine benzemekte ve bullanın tarihlendirilmesine yardım etmektedir.

II Saray avlusunda yapılan sondaj (Res. 11): Tilmén Hüyüğün M. Ö. II. binyılından önceki kültürlerini araştırmak amacıyla sarayın dış avlusu içinde 12 x 15 m.'lik bir alanda "sistematik" bir tabaka sondajına girildi. Saray avlusu zeminine nazaran 4 m. derinliğe kadar inilerek-henüz bâkir toprağa raslanılmamış olmasına rağmen - yedi muhtelif mimarî seviye tesbit edildi: II a, III b, III c, III d, III e, III f, ve III g (Res. 12). Oldukça dar bir alanda çalışılmış olduğu halde, kazı yapılırken her seviyenin açılan duvar ve döşemesinin hiç olmazsa bir kısmı yerli yerinde bırakılmış ve bu suretle yedi muhtelif tabakayı bir bakışta ayırtma ve fotoğrafını çekme imkânı sağlanmıştır. Bu seviyeleri, karakteristik buluntuları ile birlikte açıklıyalım:

III a (Res. 13): IIc sarayının avlu zemininin 15 cm. kadar altındadır. Bu seviyeye ait bir duvar kalıntısı (uzunluğu: 3 m., genişliği

O, 75 m.) ve bir döşeme (boyutu: 4.5 m. x 9m.) meydana çıkarıldı.

III b: II a döşemesinin 1. 18 m. altındaki 3. 25 x 3. 50 m. lik bir kesimde III b'nin irice taşlarla yapılmış döşemesine tesadüf edildi ve III b ye ait bir duvar kalıntısı (uzunluğu. 3. 50 m., kalınlığı. 1 m.) bulundu. Gerek III a'nın ve gerek III b'nin keramiği boyalı olup Kilikya, Kuzey Suriye ve kuzey - batı Mezopotamya'nın Orta Bronz çağı çanak-çömleğine (meselâ. Tarsus, Mersin, Tell Açana, Tell Faheriye gibi) pek benzemektedir. Stratigrafik verilere ve keramik nevine göre III b ve III a'yı M. Ö. XXI - XIX yüzyıllar arasında tarihlemeyi mümkün görmekteyiz.

III c (Res. 14): Bu kat III b'den kalınca bir yangın tabakası ile ayrılmaktadır; döşemesi de III b'ninkinden 0. 30 - 0. 50 m. daha derindedir. III c döşemesi (mevcut kısmının boyutu. 1. 75 x 4. 25 m) tazyik edilmiş topraktan olup yangın sonunda kızışmış ve sertleşmiş bir durum göstermektedir; duvar kalıntıları her ne kadar kesin plân vererek belirli höcreleri kapamıyorsa da oldukça uzun bir surette seyrelmiş olmaları, bunların önemli yapılara ait olduğunu muhtemel kılmaktadır.

III c' deki keramik nevi değişmekte ve boyalı çanak - çömlek yerine daha ziyade monokrom, üzeri perdahlama neticesinde yol yol dikey veya yatay parlaklık gösteren kap cinsleri görülmektedir. Profiller de aynı surette değişiklik göstermeye başlar.

III d: III c'nin altında 10 - 15 cm. kalınlığında olan bir yangın tabakasına raslanmış ve onun da 15 cm. kadar altında III d seviyesinin duvar ve döşeme kalıntıları meydana çıkarılmıştır. Döşeme tekniği III c' ninkinin aynıdır. Gerek buluntu ve gerek duvarlarının durumu ve küçük buluntularının mahiyeti bu katın mühim yapıları ihtiva ettiğini göstermektedir. Kot uygunluğu, geçen sene (1961) II. kat sarayının avlu zeminin altında bulunan "M-3 mezarının" bu seneki sondajda tesbit edilen III d katına ait olduğunu göstermektedir; nitekim keramik çeşidi ve profili (meselâ ayaklı meyva tabaklarında olduğu gibi) bu hususu ayrıca desteklemektedir. Boyalı kap parçaları, III c' de olduğu gibi, bu seviyede

pek azalmış ve ağır dönen bir çarkta yapılmış ve üzeri perdah dolayısıyla yol yol parlaklaşmış keramik hâkim bir durum göstermiştir.

Küçük buluntular arasında, tarihlendirme yardımı dokunan üç eseri bilhassa zikretmek isteriz: pişmiş topraktan yapılmış yassı bir idol Suriye tipi ufak kap (şişe profilinde) ve sileksten uzun bıçaklar.

İdol: Vücudu bir dörtgen şeklinde olan ayakları hiç gösterilmemiş bir kadını temsil eden ve kısa saç spiral kıvrımlarla arkaya bükülmüş olan bu Tilmen idolü, kanaatimizce -genel olarak M. Ö. II. binyılının ilk yarısına ait - yassı Suriye tipi idollerinin prototipini teşkil etmektedir. Bu idolin bir benzeri Amuk'un II. karışık tabakasında ve taştan yapılmış daha kalınca örnekleri ise Tell Brak ve Tepe Gawra'da bulunmuştur.

Şişe profilli kap: Siyahımsı gri renktedir. Pişmiş topraktan yapılmış olan ve umumiyetle idhal eşyası olarak Önasya'nın birkaç yerinde bulunan bu kap, Tilmen'in III d katının tarihlendirilmesinde rolü olan parçalar arasındadır. Bilindiği üzere, bu tip şişeler meselâ Tarsus'un Eski Bronz Çağının son safhasına ait bir katında, kuzey Suriye'deki Tell Chuera'nın Akkad Çağına ait tabakasında ve Amuk - J safhasında meydana çıkarılmıştır.

Sileksten yapılmış uzun bıçaklara gelince: Uzunlukları 23 cm. yi bulan bu bıçaklar veya oraklar III d'nin tipik eserleri arasındadır. Önasya'nın pek az yerlerinde bu kadar uzun çakmak taşı bıçakları bulunmuştur. Benzerlerine Tarsus'un Eski Bronz Çağı tabakasında, Amuk F safhasında ve kuzey Suriye'deki Tell Chuera'da raslanılmış olduğunu hatırlatalım.

Küçük buluntular ve stratigrafik durum, Tilmen'in bu III d safhasının Eski Bronz Çağının üçüncü devresine ait olduğunu göstermektedir (M. Ö. III. a II yüzyıl). III d'nin altında bir yangın izine raslanılmamıştır.

III e (Res. 15): III d'nin hemen altında olup III d'den bir yıkıntı ile ayrılmaktadır. Bu kata ait iki duvar kalıntısı ve yine aynı teknikte olan bir döşeme bulundu. Keramik buluntuları III d'den büyük bir fark göstermemekle beraber dış yüzeyleri bir kaç sıra paralel olukçuklar ile bezeklenen ince kenarlı gobletler

hâkim profil teşkil etmektedirler. Bunların benzerlerine meselâ Hama-J katında raslanır. Tilmen'in bu III e safhasının Eski Bronz Çağının üçüncü safhasının ilk devresine ait olduğunu tahmin etmekteyiz.

III f: Bir yangın tabakası ile III e' den ayrılmaktadır. Bu kata ait bir duvar kalıntısı açıldı. Meydana çıkan buluntular arasında düğme şeklinde olan taştan yapılmış bir damga mührünü (res. 16) zikretmek isteriz. Bu tip mühürler bilindiği üzere Alişar'da kalkolitik çağdan itibaren ve Amuk'ta da E- safhasından itibaren örnekler vermeğe başlar.

III g: III f'den kalın ve şiddetli bir yangın tabakası ile ayrılmaktadır. Dar bir alanda inildiği için bu seviyeye ait pişmiş topraktan yapılmış ayaklı büyük tip bir ocak ve bir silo bulundu. Keramik çeşidi hem boyalı, hem de mahkûk süslüdür. III g'nin hâkim keramik tipi monokrom, üzeri parlakça ve dışında paralel yatay olukçuklar bulunan çanak - çömlektir. Tilmen'in III g ve III f seviyesinin Eski Bronz Çağının ikinci safhasının sonuna (M. Ö. XXVI-XXV. yüzyıl) ait olabileceğini muhtemel görmekteyiz.

III. III. kat mezarındaki tamamlayıcı çalışmalar. Geçen sene açılmış olan bu M-3 mezarının doğu duvarının arkası tamamen açıldı ve bir kemiklik arandı. Kemiklik bulunamadı ise de mezarda çağdaş ayaklı meyva tabağı profilinde olan kap parçalarına ve çağdaş diğer keramik buluntulara tesadüf edildi.

Tilmen Hüyüğünde gelecek dönemlerde geliştirilecek olan kazılarla, hem bu hüyüğün ve hem İslâhiye bölgesinin iskân tarihi ile ilgili konularının aydınlanması için belgelerin meydana çıkmakta devam edeceğini ummaktayız. (*)

(*) 1962 Tilmen Hüyük çalışmamızı destekliyerek Kurulumuza her türlü yardım ve kolaylık gösteren Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğüne, Türk Tarih Kurumuna, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesine, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü sayın Rüstem Duyuran'a, Şube Müdürlerinden Hikmet Gürçay'a, Ankara Arkeoloji Müzesi Müdürü Raci Temizer'e, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü Necati Dolunay'a, Müdür Muavini Osman Sumer'e, Uzman Bayan A. Rollas'a, Nezih Fıratlı'ya, Gaziantep Müzesi Müdürü Sabahat Göğüş'e, İslâhiye Kaymakamlığına, Belediye Başkanlığına, Orman Bölge Şefliğine ve İslâhiye Cevdetpaşa ilkokul müdürü Mehmet Gül'e derin teşekkürlerimizi sunmayı zevkli bir borç saymaktayız.